

den ousinliga
Fritänkaren

Nr. 129   September 2004

tolfte årgångens nummer 8

Innehåll :

Filmer (bl.a. "Den siste samurajen")	2
Musikens makt mellan fäder och söner	3
Den fatala Måndagsgruppen	4
Elegi utanför tiden (<i>dikt</i>)	5
Michael Moores "Fahrenheit 9/11"	6
Fritänkarens sju oförlåtliga dödssynder	7
Projekt Letnany	8
Månadens diktare: Halldór Kiljan Laxness (1902-98)	8
Shakespearedebatten, del 63 : John Bede svarar Laila Roth	10
Ahasverus minnen, del 41: Hur den bedragne Casanova bedrog mig	10
Kalender, september 2004	13
Den besynnerliga bombresan, del 4 : Från Athen till Sofia	13
Den absurda krigsresan, del 14 : Final i Konstantinopel	14
Länstolsresan, del 8 : Överraskningar i Almora	16
Regnflykten, del 1 : Till Shimla	17
Kinas försvar, av Johannes B. Westerberg (och C. Lanciai)	19

Tidskriften *Fritänkaren* är egentligen främst en essätidning vars kanske huvudsakliga syfte är att framlägga de ständigt vidare forskningsresultat som kommer fram genom redaktörens och hans kontakters ständigt fortsatta forskning inom främst musik, litteratur, film, psykologi, filosofi, politik och religion men kanske främst genom deras resor och erfarenheter genom främst möten med människor och initieringar i främmande förhållanden. *Fritänkaren* försöker alltså helt enkelt främst att vara ett didaktiskt och sakligt informationsblad med syftet att upplysa.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.
Postgiro :   621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)
Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)
                          Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)
Redaktionsslut för detta nummer : 28.8.2004
Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 144

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet i HTML-format jämte andra skrifter på följande adress: <http://hem.fyristorg.com/aurelio/>

e-post-adress : lanciai@hem.utfors.se

Filmer

Akira Kurosawa hade uppskattat "*Den siste samurajen*", som kan sägas bygga direkt vidare på den stora japanska episka traditionen, fastän huvudpersonen är en amerikan, som dessutom är ensam om att överleva alla samurajerna, som skoningslöst massakreras till sista man av japanerna själva motiverade till att skrota samurajväsendet för att i stället ägna sig åt fördelaktig *business* med amerikanerna. Filmen är en skröna, men den är väl berättad, som historia håller den, och till ens ofantliga lätnad var den helt fri från schabloner. Tom Cruises alkoholiserade huvudperson, kapten Nathan Alberg (!) är en dyster antihjälte som plågas av nattliga mardrömsminnen om hur han var med om att massakrera civila indianer, särskilt kvinnor och barn, på sin generals order, som sedan skickar ut honom att slåss för den japanske kejsaren och hans amerikanska affärer mot de sista fria samurajerna. Det går som det går, han blir tillfångatagen av samurajernas friskaror, som håller honom vid liv för att lära sig något om sin nye fiende. Naturligtvis blir samurajhövdingen och Tom Cruise bästisar, och när den sista avgörande striden äger rum med kejsarligt artilleri och automatkulsprutor mot samurajer beväpnade med svärd och pilbåge allenast, slåss Tom Cruise (kapten Algren) på samurajernas sida och är ensam om att överleva den slutgiltiga massakern.

En sådan historia kan ju förefalla tämligen ytlig, och innan den väl kommer igång sitter man faktiskt och somnar, men regissör Edward Zwick (från "*Höstlegender*") kan sin sak, och man blir inte besviken och riskerar inte att somna fler gånger. Det är kulturkollisionen som är filmens intressanta väsen, en brutal amerikans möte med Asien och en helt annan mentalitet som till en början framstår för honom som fullständigt obegriplig, då ingenting med den stämmer, men han lär sig. Den viktigaste lärdomen är hur det visar sig, hur fullständigt ärelöst Amerika är med sina metodiska och omänskliga utrotningskrig mot indianerna, medan samurajerna med sin krigarkast och dess disciplin förvaltar en ära som aldrig kan förgås. Genom att lära sig deras mentalitet och sätt att leva återvinner kapten Tom Cruise Algren sin ära - och förblir i Japan.

Och vilka bataljer! Samurajerna är oemotståndligt praktfulla, och varenda stridsscen är en martialisk praktuppvisning och njutbar som sådan. Man kan ifrågasätta slutscenen, där japaner faktiskt mejar ner sina egna med automatkulsprutor, vilket inte framstår som helt trovärdigt, men effekten och budskapet uteblir inte - ingenting kan döda samurajernas härliga ära.

Hur långt är inte detta från filmens glansdagar i Hollywood med George Cukor i regissörstolen och Katherine Hepburn med Spencer Tracy framför kameran i till exempel en så strålande spirituellt och sprudlande komedi som "*Adams revben*" där hon är advokat och han åklagare där mörderskan de har att försvara/anklaga är självaste Judy Holliday - det kan inte bli bättre.

Eller ännu bättre - Barbara Stanwyck som supercomedienne och superskojerska mot Henry Fonda, miljardärson som bara klantar till det hela tiden, men vad gör det när regissören heter Preston Sturges, ett formidabelt geni när det gäller filmkryddning, svindlande intelligent dialog, god smak, utsökt musiksinne och ständiga överraskningar - filmen slår ideligen knut på sig själv i häpnadsväckande saltomortaler, där dock alla till slut kommer fram med båda fötterna på jorden trots alla skojerier. Filmen "*The Lady Eve*" är en av den oöverträffbara Barbara Stanwycks (egentligen Ruby Stevens) definitivt lyckligaste.

Eller en så strålande äventyrsfilm som Michael Curtiz "*Vägen till Santa Fe*" med Errol Flynn som hjälte med Ronald Reagan (!) som back-up i kampen mot den imponerande Raymond Massey som den hänsynslöse predikantfanatikern John Brown, som redan 1859 ville befria alla neger-slavar med våld och fick fan för det. Det var även Michael Curtiz som gjorde "*Casablanca*" bland många andra minnesvärda filmer, som aldrig slog fel. Han var egentligen ungrare och hette Miklos Kertesz och var stor redan inom stumfilmen.

Lika effektiv måste man medge att finnen Renny Harlin är, med filmer som "*Cutthroat Island*" och "*Long Kiss Goodnight*", båda med Geena Davis i supermartialiska huvudroller, i den senare filmen som trygg hemmamamma som lider av total minnesförlust, tills det visar sig att hon tidigare varit en av FBI:s tuffaste agenter med avrättningar av superspioner och superskurkar som specialitet, och då börjar det hända saker, när alla skummisar ur hennes förflutna plötsligt vill och försöker mörda henne. Naturligtvis får de alla fan för det.

Dock faller alla dessa strålande filmer platt till marken inför ett så strålande mänskligt och poetiskt mästerverk som "*Legenden om oceanpianisten*" av Giuseppe Tornatore. Pianisten är ett hittebarn ombord på en atlantjätte, som tas om hand av en färgad eldare och visar sig vara ett musikaliskt underbarn, så han blir lyxkryssarens pianist och lämnar aldrig fartyget. Det är alltså en film om musik, och vilken musik! Det förekommer pianistdueller på liv och död där opponenter är själva jazzens uppfinnare, medan vår pianist, makalöst spelad av den mycket egenartade Tim Roth, tar det fullständigt lugnt och slår alla med fullkomlig häpnad på sitt eget högst personliga men fullkomligt naturliga sätt. Nästan all musik han spelar är bara improvisationer, det går inte att be honom hålla sig till noterna, han är perfekt som bandpianist och samarbetar bra med vem som helst, men han drar alltid ifrån, han skenar iväg och lämnar förr eller senare de andra musikerna bakom sig, varpå de bara kan lägga ner sina instrument tills deras pianist kommit tillbaka från sin skenande inspiration. Det är samtidigt en underbart rolig film, humorn saknas aldrig utan överträffar sig själv hela tiden, pianisten-hittebarnets fosterfar är själv en stor humorist som mest bara skrattar hela tiden, och han dör skrattande på sin sjuksäng. (Tornatore var det som även gjorde "*Cinema Paradiso*" och "*Mannen med stjärnorna*", lika varmt mänskliga filmer och lika översvallande på poetisk fantasi. Han är väl den som kommer närmast Vittorio de Sica idag, fastän Ettore Scola konkurrerar om och med den äran.) Tim Roths sista stora monolog på skeppet som ska explodera är ren sprudlande självironi - han kan inte ta sig själv eller någonting annat på allvar. Han är ju musiker.

Musikens makt mellan fäder och söner

Stora musikers förhållanden till sina fäder har ofta varit problematiska, som om det legat i musikens innersta väsen att komplicera och tillspetsa redan känsliga relationer. I dessa förhållanden har dessa tillspetsningar i regel gått till överdrifter, om inte åt ett håll så åt det motsatta. Leopold Mozart drillade sin överbegåvade son så järnhårt, att den stackars pojken från början uteslöts från möjligheten till ett naturligt liv och aldrig kom ifrån sin onaturliga och artificiella ställning som etablerat underbarn. Beethovens pappa försökte göra samma sak med sin betydligt trögare

son med nästan katastrofalt resultat - Beethoven hävdade alltid att det var ett mirakel att han över huvud taget kunde bli en musiker efter pappans brutala undervisningsmetoder. Dock har det motsatta förhållandet varit vanligare, att fäder till varje pris försökt göra allt för att hindra sina begåvade söner från att bli musiker, men de som försökte hårdast misslyckades mest. Franz Schuberts pappas fanatiska ansträngningar för att knyta sin son till skolläraryacket gjorde bara Franz desto envetnare och flitigare som musiker, och så tycks det ha varit i de flesta fall där fäderna försökt stoppa sina söners musikaliska griller - dessa bara växte både fäder och söner över huvudet som resultat.

Ett av de intressantaste exemplen är Georg Friedrich Händel. Hans far var furstlig livläkare och 60 år gammal när sonen föddes, som från början visade en övertydlig fallenhet för musiken - denna var en sådan självklarhet för honom, att han knappast kunde bli något annat. Ändå försökte fadern allt för att stoppa denna oönskade utveckling - och dog mitt i dessa ansträngningar. Sonen var därmed fri att bli musiker men greps av dåligt samvete för sin far och beslöt att ändå villfara dennes vilja och bli jurist. Han studerade juridik i ett antal år, men inget kunde hålla musiken tillbaka, som på ett helt naturligt sätt tog överhanden över Händels liv och det med betydligt starkare bestämdhet än faderns vilja.

Både Händel och Schubert hör till de flitigaste kompositörerna någonsin, om de inte rentav är det, och man kan inte bortse från deras fäders motstånd mot deras musikgriller som en väsentlig faktor i deras enorma skaparkraft, liksom man heller inte kan bortse från hur Beethovens fars ohyggligt skadliga inflytande dock desto mera motiverade Beethoven till desto mer titaniska ansträngningar. Motstånd och motgång har i dessa tre fall bara accelererat skaparkraften, vilket även gäller ett sådant fall som Hector Berlioz.

Om man då jämför med motsatta exempel, där fäderna i stället jämnat vägen för sönerns musikbanor, finner vi underbarnet Mendelssohns väg som en idealisk dans på rosor av bara framgång och medgång så helt utan dissonanser, att när han till slut drabbades av motgång (sin älskade systers plötsliga död) klarade han inte av det utan dukade under direkt. Bach hade aldrig något annat alternativ än att bli musiker - alla i hans familj var det, han kunde inte bli annat och fick inte bli annat, även hans väg blev den jämnaste tänkbara och lyckligtvis fri från motgångar och katastrofer - för honom var det bara att hålla på tills han dog i ett synnerligen lyckligt musikerliv. Lyckligtvis är dock sådana förhållanden de dominerande i musikhistorien, att fäderna hjälpt musikaliska söner fram på musikens väg i stället för att blockera den, och detta är särskilt fallet beträffande så gott som undantagslöst alla italienska kompositörer.

Dock är kanske ändå undantagen, där fäderna motarbetat musikens makt, de intressantaste, just för att därigenom musikens makt bara desto starkare har manifesterat sig.

Den fatala Måndagsgruppen

Den bestod av Karl-Birger Blomdahl, Sven-Erik Bäck, Ingvar Lidholm och Bengt Hambraeus. Deras musikaliska mission och stora insats för svenskt musikliv var att etablera nonsensmusiken (alltså atonal tolvtonsmusik) på en oantastlig kejsartron. Därmed gjorde dessa narrpåvar musikens väsen mera skada än nytta, då konsekvensen av detta blev att alla musiker i Sverige, som ville etablera sig inom det seriösa området, måste vara följsamma mot dessa "ledare" och även de uteslutande

ägna sig åt musik som bara lät fasansfullt. De gjorde tolvtonsmusiken till norm, och om någon vågade avvika, som Bo Linde, så blev han skoningslöst utesluten från etablissemangen. Kejsarens nya kläder blev de enda tillåtna och accepterade kläderna, och om man hade den dåliga smaken och oförskämdheten att ta riktiga kläder på sig var man helt enkelt inte *comme il faut*. Det handlar alltså här om 1984-samhället inom musiken.

Dess värre har samma antikulturella revolution ägt rum inom alla konstarter. Picasso var den ofelbare och lysande vägvisaren när det gällde att fullkomligt förvrida konsten och alla estetiska begrepp till oigenkännlighet och fulländad obegriplighet, så att fulheten blev viktigare än skönheten, och inom arkitekturen hade vi monstret Le Corbusier, som ville klämma in hela samhällen i ett enda sterilt höghus - fyrkantigheten var det enda som fick gälla. Inom litteraturen hade vi James Joyce med "*Ulysses*" vars oläslighet han överträffade sig själv med i den alltjämt idag fullkomligt oläsliga "*Finnegan's Wake*". I likhet med många modernister, vilkas obegriplighet normala förläggare av naturliga skäl inte ville förlägga, så kom James Joyce ändå fram genom att världen fick dåligt samvete för att den förkastat honom så länge. Han hade ju dock åtminstone börjat som en hyfsad begåvning, varför man borde förlåta honom hans senare urspårningar... varpå "litteraturexpert" som ville göra sig märkvärdiga började framhålla obegripligheten, formlösheten och kaoset i "*Ulysses*" som norm för en ny tid och etablera denna vägvisande bok som 1900-talet absoluta mästerverk...

Vi har ständigt i *Fritänkaren* återkommit till denna problematik, som fortsätter att utgöra ett problem så länge världen måste fortsätta uthärda och genomlida dålig konst och smak genom atonal musik och rockmusik, den abstrakta konstens absoluta meningslöshet, den fula, omänskliga och sterila funkisarkitekturen, med mera, med mera. Här är en dikt som skrevs 2000:

Elegi utanför tiden

Man är åtminstone oskyldig
till det kapitalistiska samhällets avföring
där all kultur är omöjlig som inte är lönsam.
Lönsam opportunistik är det enda tillåtna
och allt annat är bannlyst, levande begravt och kvävt till döds.
Därför domineras TV av dåliga tvåloperor och reklam.
Därför domineras filmen av destruktivt våld och sex.
Därför domineras konsten av fulhet och abstrakt meningslöshet.
Därför domineras litteraturen av obegriplig oklarhet och nonsens.
Och det värsta av allt: därför domineras musiken av missljud och oljud,
disharmoni och falskhet, oväsen, apkonster och vulgaritet.
Och alla dessa dominerande element befrämjas, då de ju är lönsamma.
En bästsäljare får vara hur dålig som helst bara den säljer,
en religion får vara hur falsk och vulgär som helst bara den säljer,
kejsarens nya kläder får vara hur obefintliga som helst bara de säljer,
och vad som helst är tillåtet bara det säljer.
Sålunda är hela kulturvärlden en enda grov prostitution.
Och allt det som inte säljer? Den melodiska, känsliga musiken?
De vackra, romantiska filmerna med vettig dialog?
Den figurativa konsten, som man kan se vad den föreställer och njuta av?

Litteratur med budskap som har något att berätta?
Vackra hus som kontrast till betongbunkers?
Kärlek utan våld och pornografi?
Osäljbart, bannlyst, löjligt, absurt och otidsenligt,
medan i stället det omänskliga, det destruktiva, det fula,
miljöförstöring och våld, denaturalisering och avhumanisering,
ökenspridning framför allt i städerna breder ut sig mer och mer
för att död, förödelse och undergång må ta herraväldet över världen.

I USA, världens ledstjärna, läser idag bara 38% av befolkningen böcker, en nedgång med 10% under de senaste 20 åren. Det är TV:s och massmedias fördumningshjärntvätt som i stället tagit över. Enda trösten är att det är långt kvar till botten, så att man fortfarande kan hoppas på en ändring av trendriktningen någon gång....

Här har vi kanske en sådan medveten trendförändrare:

Michael Moores "Fahrenheit 9/11"

Som alla Michael Moores filmer är den ytligt sett hur rolig och underhållande som helst, men efteråt gnager den kvar i ens innersta så intensivt och pockande, att man till slut måste ge efter för dess ovillkorliga budskap, att det här är inte roligt alls utan bara rena rama vanvettet.

Troligen har väl aldrig en president gått så nära inpå livet som Michael Moore gör i denna dokumentär om George Bush, där denne filmas med närgången och hänsynslös lupp just i det ögonblick när han får veta om attacken den 11 september, då han sitter i en barnskola i södern och läser en saga med barnen - och fortsätter ägna sig åt denna barnsaga med barnen utan att lyfta ett finger inför det faktum att nationen befinner sig under attack. Det finns flera sådana närgångna scener, man får se hur han sminkas upp inför TV-framträdanden (och hur hela hans klan med Powell, Cheney, Wolfowitz och andra får liknande ansiktslyftningar, som inför scenframträdanden på teatern,) med hela hans uttryckslösa minspel, man får se hur han skakar hand med medlemmar av familjen Bin Laden; hänsynslöst uppfångar Michael Moores kamera honom i hans mest prekära ögonblick - och förmedlar därmed en förkrossande bild av presidenten som en fullkomligt vilsen och bortkommen människa.

Bara vid ranchen i Texas och vid golfklubban framstår president George W. Bush som något mera hemtam. I alla andra sammanhang är han fullkomligt väck. Han säger så litet som möjligt, framträder så litet som möjligt, gör så litet som möjligt, och sticker så mycket som möjligt på semester. Det råder inget tvivel om att han näst efter Richard M. Nixon måste vara Amerikas mest misslyckade president någonsin.

Vad Michael Moore i sin mycket sakliga kritik mest tar fasta på är efterspelet till den 11 september, då presidenten stoppade den ena utredningen av attacken efter den andra och mörklade hela affären efter bästa förmåga, medan han lät ett imponerande antal medlemmar av familjen Bin Laden lämna landet utan svårigheter eller förhör, medan ingen annan kunde lämna landet utan problem. Det visade sig att presidenten och hans far under årtal haft affärer med familjen Bin Laden, ända sedan den tid då president Reagan hjälpte till att organisera motståndet mot Ryssland i Afghanistan och i samband därmed generöst överöste Bin Laden & CO

med vapen. Kriget mot Afghanistan avslöjas som en manöver enbart ämnad till att installera en mera proamerikansk regering i landet, så att amerikanska (Bush-) affärsintressen kunde bygga en gasledning genom Afghanistan från Kaspiska Havet via Turkmenistan till Indiska Oceanen. Michael Moores hårdaste anklagelse mot president Bush och hans familj och kotteri är att de prioriterat egoistiska affärsintressen med folk som Bin Ladens och afghanska terrorister för att själva tjäna pengar medan de struntat i Amerika och dess folk.

Fastän man skrattar är filmen inte rolig men dock tänkvärd och ett viktigt inlägg i debatten om USA:s trovärdighet. Han har till och med lyckats fånga in George W. Bush i ett obevakat ögonblick, där denne undslipper sig att en diktatur kan ha sina fördelar....

Fritänkarens sju oförlåtliga dödssynder.

1) Han är antimodernistisk. Nuförtiden får man ju bara skriva dikter utan grammatik, utan kommatering, utan rim, utan rytm och utan reson. Det är den etablerade lagen för likformighetens konvens. Man måste vara totalt modernistisk och obegriplig, eller man är bannlyst och tabu, ute, passé, anakronistisk och en förbannad störande utböling. Fritänkaren är alltså allt det man inte får vara.

2) Han är språkvårdare. Det får man inte vara, i synnerhet inte litterärt. Då är man dödfödd. Det går ju inte an att skriva om man inte helt förvränger språket, berikar språket och utvecklar det med att hitta på nonsensord. Man måste bryta mot alla regler, eller också är man lagbrytare. Det är bara anarkin som gäller. Att ägna sig åt språkvård är det samma som att damma igen och drunkna i mossighet. Ord är till för att rensas ut, inte för att bevaras.

3) Han är romantiker. Fy fan vad det stinker! Att betona estetik, skönhet och idealism i vår tid är den totala anakronismen och absolut förbjudet. Det går helt enkelt inte an, när det är fulhet som gäller, när all idealism är förbjuden, tabu eller dödsdömd, och när all estetik har avfärdats som otidsenlig och urmodig och nivellerats till att vara berövad all rätt till något som helst existensberättigande.

4) Han är musikalisk och har fräckheten att kräva att musik skall låta bra för att kunna kallas musik. Detta är den yttersta hädelsen, när atonal tolvtonsmusik har etablerats i samhället som den enda tillåtna seriösa musiken, som en tonsättare måste ägna sig ensidigt åt om han alls någonsin skall kunna kallas seriös. Musik får inte låta bra, och om den gör det är det inte riktig musik utan bara underhållningsmusik, filmmusik, slagdängor, hits eller pastischer.

5) Han är traditionalist, dvs. han håller på traditionerna, dvs. han inbillar sig att kultur borde vara något kulturellt och inte bara något obegripligt för transcendentala förståsigpåare i överkursklassen bortom molnen någonstans. Traditioner är ju till för att skrotas och brytas och krossas, som Mao mycket riktigt predikade under 60-talet, och dennes totala kulturanarki är ju den dominerande i hela världen ännu idag. Ve den som inte fogar sig efter den och skrotar alla traditioner!

6) Han är fattig. Därmed är det kört. Han kan aldrig få de rätta kontakterna, han kan aldrig göra den nödvändiga reklamen för sig genom aggressiv marknadsföring, han är hopplöst okapitalistisk och ointresserad av pengar, varför han aldrig kan göra karriär. Han är hopplöst dödfödd och därför utesluten från samhället sådant det nu är från början. Anakronismer tolereras inte av tidsenligheten.

7) Han är en internationalistisk historiker, något fullkomligt absurt i det historielösa Sverige, sedan Olof Palme som skolminister under 60-talet

ihjälamerikaniserade det svenska skolsystemet och ersatte all historisk medvetenhet och internationalism med ensidig socialism - sedan dess är det omöjligt att vara verksam som humanist i Sverige om man faller utanför den socialistiska ramen, den enda politiskt korrekta och acceptabla.

Till dessa sju dödssynder och oförlåtliga handikapp kommer också problematiken de svenska förlagens godtycke. Alla etablerade bokförlag i Sverige väljer den litteratur de vill publicera subjektivt och därmed endast sådan som personligen faller dem i smaken. Därmed tas ingen som helst hänsyn till författares ärlighet, kvalitet eller arbetsmeriter. Snarare är det i stället i praktiken desto omöjligare att bli accepterad och publicerad ju mer ärlig, kvalitativ och arbetsmeriterad man är, då förlagens subjektiva bedömning utesluter 99% av allt som skrivs från sin ständigt allt snävare publiceringsram.

Har därmed författare som Fritänkaren och hans medarbetare någon chans alls? Nej, nästan ingen chans alls, om de inte publicerar och distribuerar sig själva, vilken möjlighet dock är utesluten då ekonomiska medel saknas (se punkt 6).

Projekt Letnany

Sedan Letnanyprojektet revs i gång 1995 med räddandet av opublicerade författares verk genom digitalisering har vi hittills fullbordat den digitala redigeringen av 20 romaner, 144 dramer, 600 dikter, över 600 litteraturhistoriska essayer, ett 40-tal reseskildringar samt noveller och andra verk. Därmed har vi kommit igenom det värsta och är tämligen uppdaterade, samtidigt som därmed betydande möjligheter har öppnats för fortsatt räddande verksamhet för tillgängliggörandet av ihjälrefuserade författares okända verk.

Månadens diktare: Halldór Kiljan Laxness (1902-98)

Vi återupptar härmed artikelserien om läsvärda författare.

När hans genombrottsroman "*Salka Valka*" kom ut 1932 hade den först skrivits på engelska i Amerika på anmodan av ett amerikanskt filmbolag, som beställt ett manus att kunna göra en romantisk stumfilm om Island på. Emellertid strandade projektet på ljudfilmens genombrott, och när romanen efter många omarbetningar kom ut på diverse språk inklusive isländska långt senare, vågade Laxness i förordet uttrycka den förhoppningen, att någon fortfarande någon gång skulle göra film på den, då den i första hand hade varit tänkt som film och nog skulle göra sig som film. Det blev svensken Arne Mattsson som slutligen gjorde filmen, en av hans bästa, med Margareta Krook som Sigurlina, Folke Sundqvist som Arnald och Birgitta Pettersson och Gunnel Broström som Salka, medan romanens främsta karaktär dock förblir Steinthor Steinsson, busen, mästerligt gestaltad av Nils Strandmark i filmen, hans kanske bästa roll.

Men det blev långt ifrån Laxness enda roman, och alla hans romaner är tveklöst läsvärda och dessutom mycket varierande. Gemensamt för dem alla är hans traditionsbundenhet vid den gamla isländska sagans berättarteknik - en trygg, metodisk, långsam och detaljerad epik kryddad med en lakoniskt märgfull dialog; och det är kanske just Laxness största förtjänst som författare: hans återuppväckande av den gamla isländska sagotraditionen. Det är egentligen bara Selma Lagerlöf som kommer i närheten av honom på det isländskt episkt sagoberättande området; men

den formen är så gedigen och rik, att de båda (med kanske även Sigrid Undset) tveklöst framstår som troligen Nordens intressantaste författare under 1900-talet.

Dessutom besitter Laxness en underbar moralisk integritet. I motsats till exempelvis Knut Hamsun, Ingmar Bergman, Sven Hedin, Sven Stolpe och andra lät han sig aldrig duperas av sin tids diktaturer i Europa, allra minst av Hitler. Det hedrar honom, att Hitler rentav brännmärkte honom som författare och bannlyste honom från alla rättrogna tyskars rekommenderade läsningsprogram. Han hamnar därigenom inom samma kategori som Remarque, Stefan Zweig, Thomas Mann och många andra bestående klassiker.

Dessutom har han en underbar humor, som kanske bäst kommer fram i den lilla novellsamlingen "*Piplekaren*", där den främsta humoresken just är en dräpande satir över fascismen i beskrivningen av ett italienskt statsbesök på Island, som blir ett fullständigt drastiskt fiasko beroende på den italienska fascistmentalitetens totala kulturkrock med det isländska kynnet.

Om man ska välja ut en representativ favoritroman ur hans rika produktion måste väl ändå "*Gerpla*" ganska säkert inta första platsen, hans underbara modernisering av den gamla isländska "Fosterbrödrasagan", en sannsaga som Laxness lagt ner all möda i världen på att utforska närmare, varvid resultatet blir en lysande exposé över i stort sett hela Nordens utveckling under 1000-talet - alla passerar revy, Knut den Store, Olav den Helige, Olav Skötkonung, det är ett formidabelt episkt mästerverk i koncentration och formfulländning, som dessutom är hejdlöst humoristiskt med det friskaste tänkbara humör alltigenom. När han fick nobelpriset 1955 var det ingen som ifrågasatte detta, och han torde därmed inom denna kategori höra till undantagen.

En av hans andra mest utarbetade romaner är biografien över den isländske skalden Olafur Karason Ljosvikingur, som förde en obskyr tillvaro i en enslig hydda, där han i isolering vid skenet av en talgdank plitade ner sina alster under tröstlöst eländiga förhållanden. Han anklagades för osedlighet och tillintetgjordes av förödmjukelser, och må vi avsluta denna artikel med ett citat ur denna roman, som belyser något av Laxness inställning till både sitt kall som diktare och till själva livet:

"(...) Häradshövdingen befallde att fången skulle bindas vid svansen på en häst, så att man kunde vara säker på att han inte rymde, och alldenstund de flesta som tillkallades var nybörjare i detta arbete stod han själv bredvid och visade hur man skulle gå tillväga: först bakbands mannens händer, därpå trädde ett rep under armarna runt bröst och skuldror och knöts ihop till ett ledband som omsorgsfullt fästes vid svansen på en häst.

Vid en viss gräns upphör människan att vredgas, men i stället växer hos henne en annan egenskap, på en gång ett ändamålsenligare vapen och ett säkrare skydd: förmågan att lida. Fisken sprattlar på kroken, det sägs att fåret ber om liv om det bräker på slaktplatsen, katten visar klorna i snaran och spottar på sin mördare; men det är omöjligt att beröva en människa den sista gnuttan aktning och personlig frihet utan att det skadar. Det kommer ett ögonblick då ingen våldshandling längre kan komma åt en besegrad skalds stolthet. Olafur Karason Ljosvikingur har en osynlig vän, som ingen någonsin kommer att kunna nämna, han gör inte bara känslorna mer avtrubbade ju skarpare vapen som används mot mannen utan lägger också en läkande sten på varje sår; den förödmjukades ansikte förlänar han en värdighet som står över livets kraft, så att till och med den mäktigaste fiende tycks maktlös.

Olafur Karason Ljosvikingur hyste inte agg mot någon. Ingenting var längre personligt. Han såg inte längre någon enskild människa utan blott hela världen, ännu

mindre tolkade han någon särskild handling av någon människa till det värsta, han stod inför rättvisan, inte människor, allra minst individer. Och det var första gången i hans liv sedan han sparkades av hästen som han inte var rädd för någonting, kanske första gången i livet han kände sig väl till mods, första gången han kände sig som en riktigt lycklig människa, en människa som inte mer kan drabbas av någon olycka."

Shakespearedebatten, del 63: John Bede svarar Laila Roth.

"Kära Laila,

Mot din Stanley som Othello kan jag presentera för dig Sir Brian Annesley som Kung Lear. Han hade tre döttrar, och den yngsta hette Cordell. Hennes äldre systrar försökte få sin far inspärrad för att han var gammal och gaggig medan Cordell protesterade och tillskrev premiärminister Robert Cecil i ärendet. Fallet blev ämne för diskussioner vid hovet. I originalversionen av Kung Lir (från 1580-talet) blir kungen inte galen, och hans döttrar försöker inte få honom tvångsomhändertagen på ett sinnessjukhus. Shakespeare måste ha fått historien från fallet Annesley, en högst hjärteknipande historia, i vilken Cordell måste ha gjort ett djupt intryck. Men fallet diskuterades bara inom de högsta hovkretsarna kring Robert Cecil och Francis Bacon. Vid den tiden var din Stanley borta någonstans och isolerade sig i Lancashire och hade ingenting att göra vid hovet, fördjupad som han var i rättsprocesserna med sin mördade broders änka.

Det handlar om trovärdighet. William Stanleys rasande svartsjuka över sin otrogna hustru diskuterades allmänt i societeten, och Bacon som familjens advokat var förtrogen med saken då han hade hand om Stanleys affärer. Han var direkt vittne till Stanleys känslor. Frågan är var empatin låg. Vad hade Stanley kunnat veta om Sir Brian Annesley? - medan Bacon visste allt om sin släkting William Stanleys dilemma, och det var hans jobb att ta hand om sådana saker och sätta sig in i alla detaljer.

Mot Bacon står hans sätt att sköta fallen Essex och Raleigh. I fallet Essex är saken klar - Bacon hade rent samvete och var helt fri från ansvar. Han varnade Essex medan Essex bara fortsatte drumla på. Fallet Raleigh är en helt annan sak, och Bacons ställningstagande för kungen i denna orättvisa sak är svårt att svälja. Det finns mycket att ådraga mot Bacon, men han är åtminstone mera trovärdig som Shakespeare än William Stanley."

- John Bede

Ahasverus minnen, del 41: Casanova

Om det var någon som i sig inkarnerade 1700-talet med all dess krampaktiga och förkonstlade förfining, så var det venetianaren Giacomo Casanova, som jag hade oturen att stöta samman med två gånger, och bägge gångerna ingav han mig ett sådant totalt förakt att det till och med överträffade mitt förakt för Goethe. Ändå hade jag vid mitt första möte med denna fullkomligt ytlige njutningsmänniska en av mitt livs intressantare och svårare intellektuella dueller, då han var min fullkomliga motsats och han lika litet kunde med mig som jag kunde med honom.

Det var på en krog i London omkring mitten av seklet som han var förmäten nog att utmana mig på en duell på liv och död, fastän det var han som hade förolämpat mig och inte tvärtom.

"Jag är ledsen," sade jag, "men jag ställer inte upp."
"Är ni feg?"

"Det är höjden av fåfänga att utmana mig på en duell med vapen, ty ingen kan någonsin besegra mig. Därför utkämpar jag aldrig dueller."

"Ni är alldeles otroligt dryg, självsäker och högfärdig. Jag är övertygad om att ni är en bedragare."

"Om någon av oss är en bedragare så är det ni."

"På vilket sätt?"

"Ni har aldrig älskat en kvinna, och ingen hänger sig i vår tid så flitigt åt att förföra kvinnor som ni. Ni vill gälla för att vara världens främsta älskare, men ni har aldrig kunnat älska någon kvinna."

"Säg mig en enda av mina jungfrur som inte har skilts från mig med full tillfredsställelse."

"Jag är övertygad om att ni aldrig har misslyckats med ett samlag. Men kärlek har ingenting med samlag att göra."

"Vad är kärlek utan samlag?"

"Det undrar alla ytliga, dåraktiga, vulgära, inskränkta och begränsade människor, och det är omöjligt att svara dem, ty de kan ändå icke se längre än näsan räcker."

"Jag tror aldrig att ni har älskat själv."

"Tvärtom. Jag har alltid älskat, och alla som jag har älskat är jag alltjämt trogen idag, just emedan jag aldrig kommit vid någon av dem."

"Ni har alltså aldrig legat med en kvinna!" Hans löje var fullkomligt.

"Den som älskar köttsligt bedrar, ty den som älskar köttsligt måste alltid älska köttsligt på nytt och på nytt, och en enda dam kan han i längden aldrig nöja sig med. Därför blir den lekamlige älskaren alltid en bedragare."

"Om ni aldrig har legat med en kvinna måste ni ha legat med män."

"Aldrig. Ingen man har någonsin försökt med mig, och det skulle vara det sista i livet som jag skulle ta initiativ till."

"Då masturberar ni."

"Ni börjar bli obehagligt närgången. Skall ni inte anklaga mig för tidelag också, eller reserverar ni det privilegiet för er själv?"

"Om ni varken ligger med kvinnor eller män måste ni vara en självbefläckare."

"Det är lönlöst att för en kortsynt och inskränkt person som ni försöka försvara sig."

"Alltså förnekar ni det inte."

"Jag måste förneka det."

"Varför måste? För er självvaktning skull? För er heders skull? Den som måste försvara sin heder och självvaktning står i saknad av sådant."

"Ni är intolerant, dogmatisk och fördomsfull."

"Och ni är den drygaste bedragare jag har träffat. I nästa ögonblick kommer ni att påstå att ni till skillnad från alla andra inte kan dö."

"Det skulle jag aldrig våga påstå av den enkla anledningen att aldrig någon skulle tro det."

"Alltså tror ni att ni är odödlig!"

"Jag tror det inte. Jag vet det."

"Inte konstigt att ni inte vill utkämpa en duell. Ni vågar inte medge för er själv att ni är dödlig. Ni vågar inte se döden i vitögat. Ni är i själva verket så rädd för döden att hela ert liv går ut på att enbart förtränga all tanke på den."

"Försök döda mig om ni inte tror mig." Jag var fullkomligt lugn, och det skrämde honom. Han var tyst en minut.

"Även om jag ville skulle jag inte kunna döda er, ty ni är obeväpnad och därtill modig. En sådan kan jag av respekt aldrig angripa."

"Ändå har ni utmanat mig på duell på liv och död, och ni har därtill svårare förolämpat mig än vad jag har förolämpat er, då ni har kallat mig bedragare fast jag inte är det, och då jag enbart sagt er sanningen, vilken är att ni är världens ytligaste och mest inskränkta och andefattiga människa. Och som bevis för att jag inte är en bedragare, och för att upprätta mig själv, skall jag ge er ett banesår som skall svida i ert hjärta för resten av ert liv, och det såret skall jag ge er utan vapen. Ni skall hädanefter aldrig mer lyckas bedraga en kvinna, men desto mer skall ni själv bli bedragen. Ni skall aldrig mera vara fri utan tvingas krypa för andra för resten av ert liv för att överleva. Ert lustiga liv som libertin är slut, och resten av ert liv skall vara enbart tomhet och lidande."

Han skrattade ut mig. "Ni är oerhörd i ert blodiga allvar, så oerhörd att ni är enbart löjlig. Ni tar minsann priset av alla narrar som jag har träffat, och ändå har jag träffat både Cagliostro och Mesmer. Ni är verkligen oerhörd."

"Nej," sade jag fortfarande lika seriöst, "jag är inte oerhörd utan ohygglig, och hur ohygglig jag är skall ni till fullo ha förstått tills vi ses nästa gång."

"När blir det?" skrattade han.

"När ni är sjuttio år."

"Ha-ha! Ni skall få se att jag då fortfarande skall kunna göra vilken nymf som helst med barn, hur gammal hon än är, som Abraham med Sara! Och hur gammal kommer ni själv att vara då, om jag får fråga?"

Jag svarade tveklöst: "Ett tusen åtta hundra tolv år."

Det blev för mycket för honom. Han dånade av skratt. Han höll på att kikna. Han måste hålla sig för magen, som om han var rädd att den annars skulle uppstöta alla hans senaste förträffliga middagar.

Jag lämnade honom i det tillståndet. För mig har människan alltid fått skratta på sig om han så har behagat göra i sin eviga obotliga förnuftsbankrutt. Ty aldrig skall förnuftet och erfarenheten lyckas lära människan att livet ingenting är att skratta åt. Att skita ner sig av skratt är den högsta höjd av förnuft som en dödlig människan kan uppnå.

Naturligtvis träffade jag honom på nytt som sjuttio år gammal, men jag hade misstagit mig: han hade inte insett min ohygglighet. Han var då en gaggig gubbe utan tänder som knappast dög till något annat än perukstock. Han kom inte ens ihåg mig först när han såg mig.

"Jag vet vem ni är. Ni är en bedragare," sade han efter en stund läspigt, gnälligt och gubbigt.

"Ni tycks inte ha lärt er att ni är den bedragaren."

"Ingen har bedragit mig såsom ni, men vänta bara! Jag skall bedra er ännu mera!"

"Det kan ni inte. Ni är för gammal."

"Var det inte ni som var för gammal? Hur gammal var det ni sade ni var? 1812 år? Ha-ha-ha!" Hans skratt var ynkligt och gnälligt och torrt som en gammal dammig skräpvind. "Och när jag nu ser er så tror jag det också!"

"På vad ser ni att jag kan vara så gammal?"

"På att man inte kan se det på er!" Han var faktiskt inte så dum. Jag började nästan tro att han kunde bedra mig.

"Men hur har jag väl någonsin bedragit er?"

"Ni tog min oskuld ifrån mig."

"Hur?"

"Jag var oskuld så länge jag fritt kunde älska kvinnor utan att blygas. Men ni tog min oskuld ifrån mig. Efter att jag träffat er kunde jag aldrig mer älska en kvinna."

"Ni blev således bedragen av kvinnor och icke av mig."

"Skall jag tro er eller inte? I så fall är ni inte 1812 år gammal."

"Ni får tro vad ni vill."

"Men vare sig ni verkligen är en aldrig döende man eller inte så skall jag bedra er, och ju mera betydelsefull ni är, desto mera kapitalt skall mitt bedrägeri av er bliva."

"Hur skall ni bedra mig?"

"Om ni är odödlig, så skall jag bedra er på er odödlighet."

"Hur skall det gå till?"

"Jo, jag, som är dödlig, skall bli odödlig, men ni, som är odödlig, skall dö."

"Hur?"

"Det får ni se," fnittrade han.

Och sedan fnittrade han bara. Jag fick inget vettigt mer ur honom. Han bara fnittrade, som om han hade oändligt roligt åt ett puts som han tänkte spela mig. Och jag måste erkänna att jag kände mig litet obehaglig till mods när jag lämnade honom fnittrande bakom mig.

Han dog och lämnade intet spår efter sig. Han var i sanning dödlig.

Men så 50 år senare dök hans memoarer upp, och alla läste dem med stort intresse, och inte minst jag. Han berättade om den fatala episoden då han första gången misslyckades med en kvinna, och det måste ha skett omedelbart efter mitt första möte med honom. Därefter tog memoarerna slut. Men han nämnde inte ett ord om mig. Och då började jag förstå hans "bedrägeri".

Hans memoarer kom ut i otaliga upplagor och läses flitigt av hela världen än idag. Därigenom har han lyckats lura världen på sin dödlighet och gjort sig odödlig, och det visste han när han skrev dem. Däremot nämnde han inte ett ord i sina odödliga memoarer om mig, vars hemlighet han måste ha fattat. Sålunda gjorde den dödlige sig odödlig men avslöjade inte med ett ord den odödliges hemlighet, som är okänd för världen än idag.

Och då föraktade jag honom inte längre.

Kalender, september 2004.

- 1 Engelbert Humperdinck 150 år, (operan "*Hans och Greta*").
  - 65 år sedan det andra världskriget började genom Hitlers invasion av Polen.
- 4 Anton Bruckner 180 år.
  - Mitzi Gaynor 75 år ("*South Pacific*").
- 6 15 år sedan 41,000 parisare drabbades av historiens kanske största datormisstag, då de fick anklagelsebrev för mord, utpressning och organiserad prostitution i stället för parkeringsböter.
- 8 25 år sedan Jean Seberg, gift med Romain Gary, drevs till självmord av FBI.
  - 340 år sedan engelsmännen övertog Nya Amsterdam för att döpa om det till New York.
- 9 Löjtnant William Bligh, ökad från myteriet på 'Bounty', fyller 250 år.
- 10 Robert Wise fyller 90 år (bl.a. "*West Side Story*" och "*The Sound of Music*").
- 13 Jacqueline Bisset 60 år.
- 16 Lauren Bacall 80 år.
- 20 Kenneth More 90 år, en av Englands främsta karaktärsskådespelare.
  - Sofia Loren 70 år.
- 21 Leonard Cohen 70 år.
- 25 Michael Douglas 60 år.
- 28 Brigitte Bardot 70 år.
- 29 Stanley Kramer 90 år.
- 30 75 år sedan den första raketten lanserades och skickades iväg av Franz von Opel.

Den besynnerliga bombresan, del 4 : Från Athen till Sofia.

Med doktor Sandy talade vi mest om bomberna. Madrid hade ju exploderat några dagar före min avresa och lämnat 200 oskyldiga döda genom denna helt meningslösa terroristattacker från Al Qaida, och naturligtvis hade doktor Sandy sin synpunkt på saken.

"Hela islam håller en självmordskurs som manifesterar sig genom dessa obotligt epidemiska självmordsbombare. Ju förr världen och alla muslimer skrotar islam, desto bättre."

Därmed hade han helt samma mening som Achille i Verona. Problemet var bara att det skulle ta en lång tid och innebära många nya meningslösa självmordsattacker innan epidemin var över.

Resan upp mot norr erbjöd en del nyheter. Snön låg ännu delvis kvar på Parnassos, men för första gången förde mig tåget inte längre genom Tempedalen ner mot havet. Järnvägslinjen har förkortats och i stället dragits genom tunnlar under Olympos. Aldrig mer får man uppleva den fantastiska slingrande tågresa genom Tempedalen.

Vädret var vackert men blev friskare ju längre norrut man kom. Snart kom man vintern på spåren. Gränsen nåddes klockan två i natten, och de vanliga formalitetsprocedurerna på ömse sidor om gränsen höll på i nästan två timmar. När man klockan 4 äntligen fått tillbaka sitt pass för andra gången och man släckte lampan och uttröttad sträckte ut sig på bänken för

att få sova dök konduktören upp med en medhjälpare och tvingade ut en ur kupén. Han ville bara ha den för sig själv. Man fann en ny kupé efter något sökande med allt sitt bagage och försökte igen sträcka ut sig. Efter en halvtimme kom konduktören igen, den här gången för att klippa biljetten. Det var bara att konstatera: ingen sömn den här natten.

Men tåget höll tiden, och en kall vintermorgon klockan halv 8 efter passerandet av flera fjäll i isande vinterskrud rundade tåget Vitosha och nådde Sofia. Helt i upplösningstillstånd efter denna sömnupprivande natt vacklade man ut och tog sig genom staden hem till vännerna.

Nästan alla var hemma. De hade sökt mig vid stationen men inte funnit mig, då jag tydligt slunkit undan och tagit en annan väg. För första gången på flera år fick jag träffa Jotka och Naiden igen, Dianas mor och son, och återseendet blev i högsta grad angenämt. Man fick genast börja träna sig i både italienska och tyska igen utom engelska, då Jotka hade sett fram emot någon att få tala italienska med igen men hellre talade tyska, medan Naiden växlade mellan tyska och engelska, och de sokratiska diskussionerna nådde nya höjder genast.

Jotkas livs intresse var ju just ett "*Sokratische Gesellschaft*", en filosofisk-politisk förening sedan före nazitiden, som mest ägnade sig åt diskussion av allehanda intressanta frågor tydligt mest i Immanuel Kants efterföljelse. Hennes älsklingsprojekt just nu var en dansk metod att utvinna elektricitet ur växter. Problemet med denna växt var att den tog väldigt mycket utrymme medan Danmark var litet, varför hon höll på att organisera att dessa elektricitetsplantor i stället skulle odlas i Bulgarien, som hade massor med ledigt utrymme för odling av just sådant....

Jevgenij frågade mig rent ut om jag inte hade tröttnat ännu på att göra dessa förfärliga resor till Balkan. Jo, svarade jag, jag blev tröttare för varje gång.

Men det var underbart att vara tillbaka igen i denna underbara kosmopolitiska bulgariska familj, där argument aldrig fattades på vare sig tyska, engelska, franska, italienska, ryska eller bulgariska och där musiken alltid var närvarande som en sorts överspråkligt estetiskt och stilistiskt samvete....

I nästa nummer : *Rigoletto & CO i Sofia.*

Den absurda krigsresan, del 14 : Final i Konstantinopel.

Kanske det var resans höjdpunkt, när vi besteg Peratornet tillsammans och blickade ut över den fantastiska staden draperad i slöjor endast förstulet belyst av en rodnande eftermiddagssol med reservationer i blicken, som färgade dim- och molnslöjorna i alla världens osannolika färger såsom ultrapurpur och chockorange. De vackra sundfärjorna över till den asiatiska sidan, oförändrade i princip sedan Atatürks dagar (som förresten var grek född i Thessaloniki - Grekland och Turkiet är historiskt och rasiskt sett ett med varandra, hur stora etniska skillnader och brytningar det än förekommer inom de båda ländernas extremt olika språkliga och religiösa element -) smyckade Bosporen mera smäckert än vad vaporetterna gör Venedig. Konstantinopel-Istanbul var fortfarande en av världens mest storslagna och vackra städer. Man kan aldrig förbigå detta faktum.

Där diskuterade vi världens öde med dess fruktansvärda kriser i form av religiösa och etniska krig, som helt kom i skuggan av den skenande miljöförstörelsen, vars globalt mest ignorerade symptom för närvarande var den globala växthuseffekten med framför allt smältande glaciärer överallt var det fanns sådana vid polerna och i bergskedjorna, ett symptom som president Bush föregick med dåligt exempel för hela världen med att köra över och ignorera. Hur skulle det gå för mänskligheten med dessa problem, med den lika förträngda globala Aidskrisen och med alla andra kriser, som hotade allt liv i naturen och hela mänskligheten? Vem skulle överleva? Ringo kunde bara se att mänskligheten bara kunde överleva spirituellt, alltså själsligt, alltså transcendentalt bortom materialismens undergång, och mycket tydde på att han hade rätt. Åtminstone jag delade hans uppfattning. Ty det var helt realistiskt att vara helt pessimistisk.

Vi möttes igen till kvällen och hade middag tillsammans. Han hade provat de båda silveroxidkamerabatterierna jag hade inköpt åt honom i Sverige, och de hade omedelbart

givit hans kamera nytt liv. Han var överlycklig av tacksamhet. Nu kunde han äntligen börja fotografera igen, vilket var hans käraste intresse vid sidan av akvareller. Hans stora dröm var att få kunna ordna en fotoutställning. Hans bilder, som jag sett förut, är genomgående fotografiska konstverk.

På tal om att överleva spirituellt kom vi åter att tala om mina avlidna vänner, och han kom då att berätta om ett häpnadsväckande fenomen i samband med hans livs kärlek. De hade varit tillsammans i nio år, varefter hon hade dött, men de stod fortfarande i daglig kontakt med varandra - efter 25 år! Han berättade alltså rätt upp och ner som den självklaraste saken i världen att han fortfarande umgicks dagligen med sin enda älskade, som dött 1978, som om ingenting förändrats och ingenting hänt. "De älskade dör inte förrän man låter dem dö genom att man glömmet dem. Så länge man bevarar dem levande inom sin egen själ kan man aldrig förlora kontakten med deras egna levande själar. Vi kommer alla från en och samma själ, den själen är statistiskt odödlig, och den del vi har i den genom våra egna själar är lika odödlig. Själarnas samvaro och umgänge upphör aldrig så länge de älskar varandra." Jag kunde bara ge honom rätt i allt.

Detta var kanske just hemligheten med hans liv. Han var ett fenomen av ungdomlighet i sitt sextionde levnadsår och fullkomligt överväldigande som energiknippe. Han sprudlade av energi och livsglädje och erkände själv att han kanske hade lite väl mycket överloppsenergi. Han var fortfarande en flitig fruntimmerskarl som hela tiden fann sig nya damer och hela tiden fick problem med nödvändigheten att klara sig ifrån äktenskap. Han gjorde inte barn, men han älskade kvinnor passionerat och med respekt. Han kallade sig själv en nomad, som aldrig kunde stanna länge på samma ställe och aldrig kunde rota sig. Det hade han gjort till en levnadskonst, och hans liv var en enda färgsprakande explosiv mosaik av erfarenheter, nya kapitel, nya länder och nya experiment. Han letade efter någon som kunde hjälpa honom skriva hans självbiografi, då han med rätta menade att hans erfarenheter kunde ha något att lära envar. Och detta enormt rika liv hade han konsekvent genomfört med ena foten på andra sidan, med en grundligt genomtänkt andlig livsfilosofi närmast färgad av buddhism och i oavbruten kontakt inte bara med sin avlidna älskade sedan 25 år utan också med sin mor, märkligt nog alltså bara med kvinnliga "spöken".

Det säger sig självt att vår samvaro blev hur intensiv som helst, vilket visade sig dagen efteråt. Han insisterade på att följa mig till stationen och mötte mig på vägen dit klockan åtta på morgonen i vinterhotfull ismorgon (0 grader). Båda hade vi haft en orolig natt utan mycket sömn. Med sig till stan hade han tagit litet matvaror till en god vän som han hjälpte. Det skulle ha varit *corned beef*, men i stället hade han i misstag fått med sig en ölburk. Själv hade jag glömt hela min matsäck kvar på vandrarhemmet, vilket jag inte märkte förrän taget redan lämnat Istanbul. Så disträ med en så viktig sak (inför en resa på två dagar utan mat) hade jag aldrig varit förut.

Naturligtvis var det oundvikligt att vi även gjorde upp planer för framtiden. Försiktigt övervägde vi möjligheten att träffas i Indien i november. Han hade aldrig varit i Dharamsala, Kausani, Nepal eller Darjeeling, och den världen ville jag gärna visa honom, då han där hade mycket att hämta, vilket han var medveten om. Men det var långt från april till november.

Kort sagt, detta var kanske resans höjdpunkt, denna intima samvaro med min innerligaste vän i denna delen av världen. Som väl var hade han e-post, så åtminstone kunde vi hålla kontinuerlig kontakt var på jorden vi båda än befann oss. Den möjligheten saknar man tyvärr med alltför många av sina bästa vänner.

Istanbul lämnades alltså i värsta tänkbara vinterrusk, och förbluffad fick man iakttaga hur det thrakiska landskapet var helt vinterklätt denna den 8 april. Det liknade ingenting. Dock hade vårfågeln kommit - de översvämmade träskan svärmade av storkar och hägrar och till och med en pelikan, den första vilda jag har sett i Europa.

Vid gränsstationen kunde man nödtorftigt kompensera sin bortglömda matsäck (med förlusten av sju ovärderliga bananer) med en ny flaska Martini för 10 dollar. Den skulle minsann komma att behövas inför resans troligen mest påfrestande etapp.

I nästa nummer : *Den bekymmersamma vägen tillbaka till Athen.*

Länstolsresan, del 8 : Överraskningar i Almora.

En ny gäst dök upp på Uttarakhands värdshus i Kausani som var från Frankrike och led av magtjosan, som han ådragit sig i hotell Kailash i Almora, som var mitt nästa uppehållsställe. Emellertid medförde han den goda nyheten att mr Shah fortfarande förestod det anrika hotellet (vid 85 års ålder) och att således ingenting hade förändrats där. Mrs Shah förestod fortfarande köket, och hennes mat var fortfarande halvkokt och halvrå, vilket förklarade Maltys magproblem.

Emellertid var han en resenär av den idealiska sorten: energisk, villig att pröva allt, och öppen för allt. I det civila hade han en skidaffär två timmar från Grenoble och ledde också längre skidutflykter i Alperna. Han hade just kommit ner från Ladakh, där han varit under mitten av september till slutet av oktober och genomströvat hela Zanskar, hans älsklingsland. Vi hade således mycket gemensamt och mycket att diskutera om Ladakh.

Årets turistsäsong i Ladakh hade varit förödande: 36,000 turister mot 6,000 året innan, när jag var där senast efter Pakistankrisen. Det hade varit för mycket turister. Vi hoppades båda att det till 2004, när vi båda siktade på att återvända dit, skulle komma en ny läglig Pakistankris, så att dollar- och länstolsturister skulle hålla sig borta därifrån.

Sista morgonen i Kausani hade vi tur. Himlen var klar, och alla bergen med hela Nanda Devi-massivet framträdde tydligt. Det var gudomligt. Vädret förblev klart, så när dimmorna höjde sig från dalarna inför solskensvärmen svävade alla 7000-meterstopparna högt ovanför jorden, då dimman sammanflöt koloristiskt med himlen. Det är sådana fenomen som får Indien att ibland påminna om Afrika.

Jag ville ta det lugnt på morgonen och njuta av solen medan Michael och Lea ville fara iväg till Almora, där solen inte värmdde staden förrän senare på dagen, då den ligger på en norrslutning. Jag lät dem fara iväg och tog det lugnt.

När jag slutligen packade mig iväg övertalades jag att ta en taxi då ingen visste när bussen skulle komma. Jag fann mig, och i samma taxi befann sig - Michael och Lea. De hade inte kommit längre. Så vi hade bästa tänkbara sällskap hela vägen till Almora, där vi beslöt att senare ha lunch tillsammans klockan ett på Pugmark i Papalsaari, ett ställe som rekommenderats dem av en vän.

Jag tog in på hotell Kailash där jag fann mr Shah vid strålande vigör som vanligt. Jag fick mitt gamla rum, och allt var frid och fröjd i sin nästan musealt pittoreska oföränderlighet. Sedan begav jag mig vidare för att spåra upp andra gamla vänner.

Mohandas Kandpal var sig helt lik och bjöd mig på te i sin klädbutik. Han hade nu fått eget hus utanför staden och behövde inte längre trängas och bo med hela sin familj i butiken. Han gav mig goda råd hur jag skulle finna restaurang Pugmark i Papalsaari.

Jag nådde stället precis klockan ett, och det låg nästan framme vid Kesar Devi. Det var ett helt västerländskt ställe, hela zonen var helt västerländsk, men maten var angenäm och även det vackra värdfolket. Vi var bara västerlänningar där - inga hinduer alls. Utom jag med Michael och Lea fanns där tre engelsmän och två andra tyskar.

Men Almora hade förändrats väsentligt, och i centrum kände man knappast igen sig alls bland alla de moderna palatsen och de gamla försvunna trähusen från kolonialtiden. Endast mr Shah och hotell Kailash tycktes framgångsrikt motstå tidens grymma tand.

Vi var fem gäster i hans gamla anrika hotell Kailash, två spanska par utom jag. Vid middagen på kvällen föreläste han som vanligt ur sin breda repertoar av ett långt och rikt livs erfarenheter, och det intressantaste han hade att säga var hans hävdande av att engelsmännen hade haft rätt och Gandhi fel. Under engelsmännen hade Indien det bra, både tryggheten, säkerheten, ordningen och ekonomin fungerade bra, medan Gandhi förstörde alltsammans med att sjabbla bort hela det fria Indiens möjligheter med att vägra bli dess förste premiärminister för att i stället flirta med Djinna (som skilde Pakistan från Indien med alla de traumata detta ledde till speciellt för Punjab och Kashmir) och låta sig tubbas av Nehru, medan Patel hade varit bättre som premiärminister. Nåväl, det var för sent att göra någonting åt allt detta nu, men mr Shah verkade helt förvissad om att det engelska styret varit bättre än vad det indiska blev, och att hela skilsmässan från England var ett misstag.

Han berättade också fascinerande om hur hotell Kailash fick sitt namn. 1934, när han inledde sin verksamhet i Almora som sextonåring, hade en grupp engelsmän kommit till Almora med väldigt starka kikare, och genom dessa hade de faktiskt kunnat se berget

Kailash i fjärran i Tibet. Därför hade hans hem fått namnet Kailash och inte alls för att han själv hade varit där.

Michael kom på besök på kvällen och tog muséet i skärskådande och blev imponerad. Det spanska paret berättade mycket om sin hemstad Granada, där Lorca och de Falla tillsammans lanserat den första flamencofestivalen, Lorca för att senare bli mördad av fascisterna och de Falla för att av grämelse över deras regering fly till Argentina, där han dog en gammal man. Alla fina konstnärer hade lämnat Spanien på den tiden, hävdade paret.

Men hör och häpna! På kvällen prövade jag ett av Almoras halvtannat dussin Internetstationer, och det fungerade! Det tog tio minuter att komma fram, och tre gånger blev man fränkopplad, men man lyckades ändå tömma all skräppost och rensa upp i alla brevlådorna. Detta var fullkomligt sensationellt. Internet fungerar i övre Kumaon, mitt bland bergen, fjärran från all civilisation! Emellertid hade ingenting hänt hemma, och de bästa nyheterna var frånvaron av sådana. Man kunde lugnt fortsätta vidare i Himalaya med eller utan länstol.

I nästa nummer : *Det underbara Naini Tal.*

"Jag vet inte vad livets mening är, jag har inte alla svaren; men här, bland dessa berg, finns det för ögonblicket ingen anledning att ställa några frågor, ty här förstår jag Livet. Och därför kommer jag tillbaka hit - och kommer alltid att göra det."

- Sorrel Wilby, Australien.

Regnflykten, del 1 : Till Shimla.

Det regnade hela sommaren, till att börja med. Så här kunde det låta efter midsommar:

Grön vinter

Grådask och regnslask vareviga dag
frostnätter till midsommar
mörkt som i november
stormar och dån som i tropisk tyfon
går man ut med paraply blåser det avigt,
eller man blåser bort med det -
man vadar i trädgården,
gräsmattan är ett träsk,
kylan utomhus ger råhet inomhus,
man bara fryser hela sommaren,
och det regnar vareviga dag till förbannelse -
så går hela semestern,
som bara regnar bort och rinner ut i sanden -
surare kan det inte bli.

Vem var det som sa att nordisk sommar är den vackraste i världen?
Han måste ha haft en sjuklig förkärlek för regn
hela sommaren

Och det verkade inte bli bättre heller. De campingturister som valde att fira semestern i det natursköna Värnamo överraskades av hållregn och översvämningar, så att även campingplatsen blev ett översvämmat träsk, och även många vanliga smålänningar fick det

avsevärda nöjet att få sina källare vattenfyllda och dränkta. Kunde det bli roligare? Jo. Det kom mera regn.

Och så fortsatte det. När jag avreste onsdag den 21 juli hade det hetat att den riktiga, varma, soliga sommaren äntligen skulle börja, men den dagen ösregnade det hela vägen ut till Landvetter. Det kunde inte bli blötare. Sommaren blev inte mer än en oändlig grön och kall vinter, tills man äntligen kom iväg därifrån.

Inte nog med att vädret gjorde sitt yttersta för att bjuda på obehag. Precis när jag tog ryggsäcken på mig för att lämna hemmet gick ryggsäcken sönder. Den ena axelremmen brast. Det var ingenting att göra. Så tog min trofasta reskamrat sedan 15 år, som varit med mig på alla mina Inter Rail- och Himalayaresor, som sett Egyptens pyramider och Kailas vid Manasarovar, snöpligt slut. Jag hade en reservryggsäck, och det var bara att i panik packa om alltsammans. Även reservryggsäcken hade ett ordentligt hål, men jag hade ingen annan. I den stressade och panikartade ompackningen av förråd för fem veckor framåt blev mina reservsandal, sax, nagelsax och rakhyvel kvar i den trasiga ryggsäckens extrafack, ty reservryggsäcken hade inga extrafack. Katastrofen märktes först på flygbussen. Det var bara att hoppas att reservryggsäcken åtminstone inte skulle gå mera sönder under resans gång. (Det gjorde den inte heller. Tvärtom lyckades jag få den ihopsydd och reparerad i Dharamsala. Däremot var den inte vattentät, vilket min gamla trasiga varit, vilket olyckliga förhållande skulle få katastrofala följder så småningom....)

Flygresan gick tämligen smärtfritt, och ryggsäcken överlevde. Lufthansas personal var betydligt generösare i utskänkningen av rödvin än senast för två år sen, vilket emottogs tacksamt och bidrog till överlevnaden, som rentav började bli behaglig. Man slapp därför ta till medhavd whisky och koskenkorva under vägen. Dessa ädla drycker hade medtagits i ett praktiskt syfte: jag hade lidit av en infektion i tandköttet hela sommaren, och det enda som hjälpte var sprit. Döm då om min förvåning när jag vaknade upp avresedagen och fann mig för första gången på 42 dagar vara helt fri från alla ömma känningar i tandköttet! Tydligt hade mina drastiska kurer haft avsedd verkan till slut och särskilt förrgårdagens dos av *Ballantynes*, som hade svidit rejält. Jag påminde mig att jag även hösten '93 kommit till Indien med visdomsstandsproblem som försvunnit omedelbart vid *touchdown*, som genom ett mirakel. Sådana fenomen är välkomna att upprepa sig.

I Delhi regnade det inte, men det var 38 grader varmt, och det var den mest vedervärdiga klibbiga tunga fuktiga sortens värme. Vätan hängde i luften och bara väntade på att få anfalla en bakifrån utan förvarning. Emellertid hade jag den högst oväntade turen att genast på morgonen få en buss upp till Shimla. Jag lämnade flygplatsen tillsammans med ett mycket rart spanskt par, som suttit med mig halva natten på flygplatsen i väntan på gryningen, och som skulle till Amritsar och Dharamsala. Vi skildes vid New Delhi Railway Station, där jag var tvungen att överantvarda dem åt ett värre kvalm och hetta än Delhis fuktiga 38 grader.

Bussen till Shimla avgick klockan 8 på morgonen, och hela dagen i bussen satt man bara och rann och sov om vartannat. Bussresan tog 10 timmar, och det säger sig självt att den slog flygresan Göteborg-Frankfurt-Delhi med många hästlängder i prövande strapatser. Det var trångt, det var hett, man var utvakad med pågående jet-lag, kort sagt, det var hur vidrigt som helst och kunde inte bli vidrigare; men fram till Shimla kom man och i dagsljus. Det var tio år sen jag var här senast.

Det var ett kärt återseende. Dessutom hade jag trevligt resällskap, en ung man som talade bra engelska, mycket hjälpsam och son till en advokat i Shimla, och han förberedde mig på att mycket där hade förändrats under min tioåriga frånvaro. Lyckligtvis fann jag att så inte var fallet.

Johannes hade rekommenderat mig hotell Basant nära busstationen, och trots flera andra bättre erbjudanden fann jag Basant billigt och bra nog. För 140 rupier (25 kronor) fick man eget rum och eget badrum men ingen dusch eller varmvatten. Vem behövde varmvatten? Även i Shimla på 2000 meters höjd var det varmare än någonsin i Norden på sommaren.

Jag gick genast efter incheckningen till det klassiska *Indian Coffee House*, där jag stämt träff med Johannes, som varit införstådd med att jag kunnat komma redan i kväll, och där satt han vid ett litet bord i mitten av det underbara kaffehuset. Det var som om ingenting hade förändrats på 10 år.

"Senast vi sågs här kom du för sent till en konferens, men vad sägs om att få gottgörelse för den nu?" frågade han. Vad menade han? Vad hade han på gång? "En överraskning," sade han hemlighetsfullt. "Du ska få träffa en gammal gemensam vän till oss."

Vi njöt av vårt kaffe där i den klassiska atmosfären i godan ro medan jag äntligen kunde börja slappna av efter den hektiska resan, varefter han tog mig till ett annat ställe. Där väntade mig den kanske största överraskning jag någonsin mött på någon av mina många resor.

(I nästa nummer : *En formidabel överraskning.*)

Några kapitelrubriker ur den vidare resan:

Skitkul i Chhitkul
Bong Bong Las hämnd
Katastrofer vid Shilla
Mörk dramatik i Leh
Hundliv i Hundar
Det förfärliga dödspasset än en gång
Sista trekken i Dharamsala

Kinas försvar

Kinas försvar för att ockupera Tibet och hålla det ockuperat under 54 år hittills är att Tibet var ett bakåtsträvande land där all makt låg hos munkarna i klostren som förtryckte folket och höll det nere genom en barbarisk rättsskipning som tillämpade stympning och andra medeltida grovheter för att hålla folket i schack. Det tibetanska samhället före 1950 må ha varit primitivt och outvecklat, men det var inte ociviliserat, klostren verkade mera som universitet och utbildningsanstalter än som maktcentra, och folket hade mat för dagen, klagade aldrig och hade ett harmoniskt förtroende för Dalai Lama och hans teokratiska regering. Rättssystemet och dess metoder må ha varit primitivt, men berättigade inte det överväldigande brutala överväld som Kina överföll Tibet med genom en nästan total ödeläggning av hela dess tusenåriga och helt intakta civilisation.

Hur Kina än försöker försvara sin ockupation av Tibet kan Kina aldrig komma ifrån sanningen: att Kina metodiskt genomförde en så total förstörelse av Tibets kulturarv, civilisation och identitet som möjligt genom det råaste tänkbara våld under 20 år 1956-76, vilket inbegrep den totala förstörelsen av 6246 kloster och tempel jämte plundringen av deras innehåll och förstörelsen av alla dess heliga skrifter - 40% av all tibetansk litteratur i form av handskrifter bara brändes upp. Som om detta inte var tillräckligt påtvingades Tibet även den kinesiska svältkatastrofen 1959-62, varunder 40 miljoner kineser strök med genom det kinesiska kommunistpartiets regims misshushållning och politiska vanvettsåtgärder för att forcera en tvångsindustrialisering, som bara slog fel. I Tibet tvingades bönderna sluta odla korn för att i stället odla vete, som inte kunde växa i Tibet, vilket visade sig när det var för sent. Tibet hade aldrig lidit hungersnöd tidigare.

Naturligtvis var Mao Zedong huvudansvarig för allt detta, men hans kommunistparti måste hållas lika ansvarigt då det i stort sett bedriver samma politik mot Tibet än idag genom en brutal ockupationsmakt som med våld marginaliserar och diskriminerar det tibetanska folket för att gradvis utmanövrera det för att ersätta det med kineser - den kinesiska massinvandringen till Tibet forceras av regeringen och tar ingen hänsyn till tibetanerna, som tvingas avstå från den utbildning och de mänskliga rättigheter som enligt regimen bara rätteligen tillkommer lojala kineser.

Som om detta inte var tillräckligt har Kina dessutom hänsynslöst exploaterat Tibets naturrikedomar i skog och mineraler för att fylla sina egna kassakistor därmed utan att ge tibetanerna ett öre och för att lämna ett fullständigt kalhugget och utplundrat land efter sig

med ekologiska katastrofer som följd i form av erosion och översvämningar, då de skogar som tidigare bundit jorden inte längre funnits kvar. Denna hänsynslösa exploaterings kortsynthet har resulterat i ekologiska katastrofer i alla länder vars floder rinner upp i Tibet, alltså Indien med Indus, Sutlej och Brahmaputra, och alla länderna i Bortre Indien med Salween och Mekong, utom förstås Kina självt med Huang Ho och Yangtse Kiang.

Som om detta inte var tillräckligt har Kina dessutom med våld ingripit i Tibets teokratiska reinkarnationssuccessionsordningar genom att påtvinga Tibet en Panchen Lama (landets näst högste andlige ledare) fastän regimen är ateistisk och officiellt förnekar den möjliga förekomsten av allt andligt. Mao hävdade själv att all religion är gift, och ändå menar sig hans kommunistparti ha kompetensen att rätt kunna bestämma över och etablera reinkarnationer. En äkta Panchen Lama påträffades av tibetaner enligt alla traditionella hävdvunna regler, vilken Panchen Lama omedelbart bortfördes av kineserna jämte hela hans familj, vars öden förblir okända än idag efter nio år, medan kineserna i stället etablerade en pojke ur en regimtrogen kommunistisk familj, en Panchen Lama utan förankring hos tibetanerna och utan någon kontakt med tibetanerna.

Som om detta inte var tillräckligt har kineserna även reducerat det tibetanska folket i Tibet med en femtedel genom massutrotningar, (bara under några månader 1959 mördades 88,000 tibetaner enligt kinesernas egna uppgifter.) massinterneringar i koncentrationsläger och tvingandet av 130,000 tibetaner i exil från deras hemland - ännu idag nödgas 1500-3000 tibetaner årligen fly över Himalaya under omänskliga strapatser på grund av Kinas ständigt allt hårdare tumskruvar på Tibet. Kina genomför årligen fler avrättningar genom sitt rättssystem än hela världens alla övriga länder tillsammans. Jämför ett sådant rättssystem av summariska rättegångar och avrättningar i massor med de få individer som behandlades illa av det gamla Tibets samhällsordning. Hade Kina någon rätt att påtvinga Tibet sin mycket effektivare, hårdare och brutalare rättsskipning?

Den historiska domen över Kina och dess nu 55-åriga kommunistiska ensidigt ateistiska terrorregim måste bli hård, förkrossande hård, då ingenting kan ursäkta den. Kinas enda försvar är den primitivism och det lilla våld som förekom i det gamla Tibet; men våld är aldrig en ursäkt för våld, och Kinas övervåld har varit miljoner gånger värre, djupare, brutalare, orättvisare, omänskligare och oskälligare. Kina förstörde Tibets kloster genom rivning och flygplansbombning, (exempelvis Ganden, Tsurphu och Lithang, tre av de viktigaste,) som om dessa kloster var hårt beväpnade fästningar, med den ursakten att de var maktcentra som måste förstöras. Men tibetanerna var det sista folk som brydde sig om makt, och all makt i deras kloster bestod bara av kunskap. Kina ersatte denna med sin egen makt, som bara var våld och förtryck.

Kinas maktkomplex är universellt kriminellt och började redan med kejsar Shih Huang Ti, Mao Zedongs idol, som offrade en femtedel av sitt lands befolkning för att bygga den kinesiska muren och som försökte bränna alla landets böcker för att han ville att Kinas historia skulle börja med honom. Men fåfången är maktlös mot sanningen, och den historiska kritiken kan aldrig tystas. Shih Huang Ti och Mao Zedong var Kinas historias värsta förtryckare och massmördare, och ingenting kan förändra detta faktum, då de båda för länge sedan är döda utan att ha sonat sina brott medan dock deras förfärliga verk består i form av det kinesiska monstruösa maktkomplexet, som fåfångt göder sig självt genom konstgjord andning i form av lögn i det vanvettiga försöket att ursäkta ett universellt våld och övervåld som aldrig kan ursäktas.

Vem vill vara delaktig i ett sådant Kina? Åtminstone ingen vettig eller anständig människa.

Johannes B. Westerberg och Christian Lanciai, Dharamsala 20 augusti 2004.

Göteborg den 28 augusti 2004.